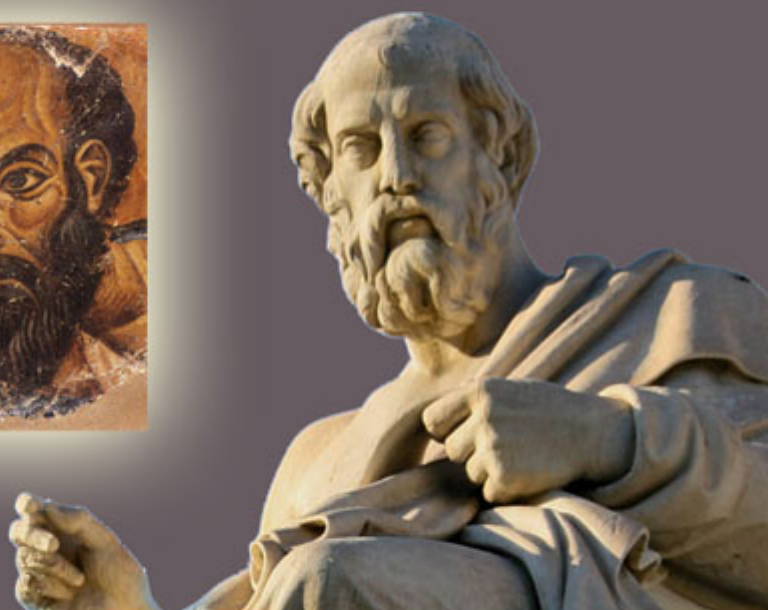

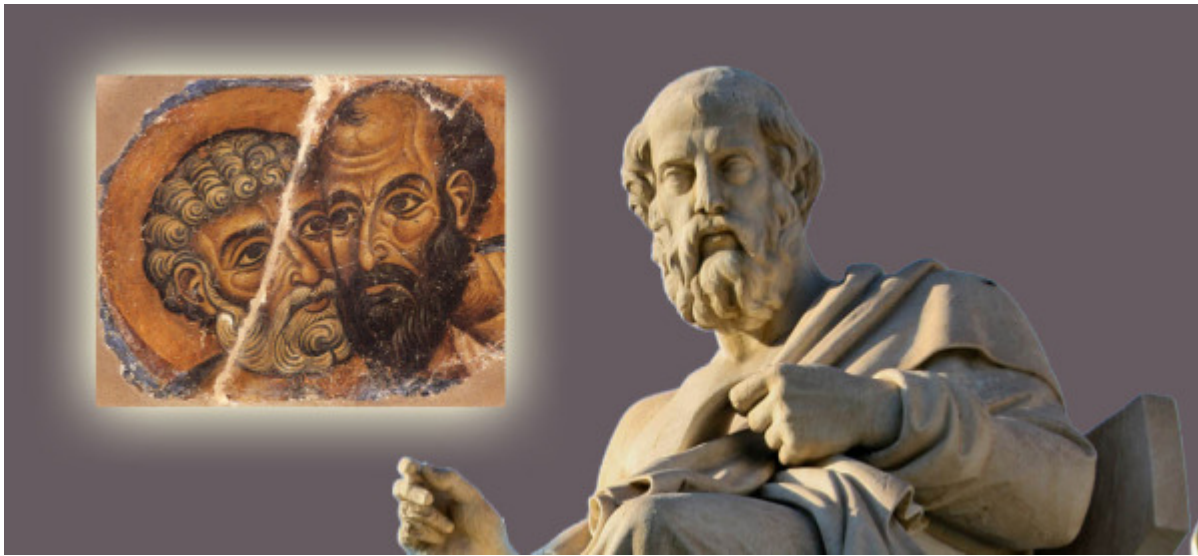
22 Νοεμβρίου 2014

Φιλοσοφία και Χριστιανισμός: ο Δημήτριος Καταρτζής

/ [Πεμπουσία](#)

image not found or type unknown

Στο παρόν αφιέρωμα*, που εντάσσεται στο ερευνητικό πεδίο της νεοελληνικής φιλοσοφίας κατά την περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού, σκοπεύουμε να διερευνήσουμε τις θέσεις του Δημητρίου Καταρτζή σχετικά με την σχέση της χριστιανικής πίστης με την φιλοσοφία.

Από την ανάπτυξη των θέσεών του, θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε την σύνθεση που επιχειρεί, ανάμεσα σε ορθολογικά επιχειρήματα για την αξία της φυσικής αποκάλυψης, προερχόμενα από την ορθολογική παράδοση του ευρωπαϊκού διαφωτισμού με την αποδοχή της χριστιανικής πίστης και διδασκαλίας. Δηλαδή, σκοπεύουμε να καταδείξουμε ότι, ενώ αποδέχεται το ορθολογικό ρεύμα του ευρωπαϊκού διαφωτισμού, δεν εγκλωβίζεται στην κύρια συνέπειά του, που συνιστά τον δεϊσμό, αλλά υπερασπίζεται και καταξιώνει την χριστιανική παράδοση. Με βάση το παραπάνω πλαίσιο, η έρευνά μας θα περιλαμβάνει, τόσο την διερεύνηση και χαρτογράφηση του ορθολογικού θεωρητικού ρεύματος στη σκέψη του Καταρτζή, όσο και την ανάδειξη της αποδοχής της χριστιανικής πίστης και διδασκαλίας.

Παρόλο που οι πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Καταρτζή (1725-1807) σπανίζουν[1], γνωρίζουμε ότι γεννήθηκε στην Πόλη και έζησε αργότερα στο Βουκουρέστι, όπου κατέλαβε υψηλά δικαστικά αξιώματα αλλά και τον τίτλο του Μεγάλου Λογοθέτη[2]. Μέσα σε λίγο χρόνο[3], συγγράφει[4] και μεταφράζει[5], χρησιμοποιώντας ως γλωσσικό όργανο μια «λόγια» δημοτική[6], ως προϋπόθεση ενός ανανεωτικού παιδευτικού προγράμματος, που στηρίζεται στο «φυσικό» ύφος σχετικά με την γλωσσική[7] διδασκαλία[8].

Ως στοχαστής και φιλόσοφος προσδίδει στην ηθική, την πρώτη θέση σε σχέση με την μεταφυσική και εισηγείται την έντονη και συστηματική διδασκαλία «των

ηθικών» στα σχολεία[9]. Είναι φανερό πως δεν αναπτύσσει συστηματικά και διεξοδικά κάποιο ηθικό σύστημα, αλλά οι θέσεις του εκμαιεύονται κάθε φορά ανάλογα με το περιβάλλον και τον σκοπό της συγγραφής του. Παρά το σχετικά μικρό συγγραφικό του έργο, φαίνεται ότι είχε την εκτίμηση[10] και επηρέασε τους συγχρόνους του.

Το κατ' εξοχήν κείμενο που μας επιτρέπει μια ανασύνθεση των θέσεών του αναφορικά με την χριστιανική διδασκαλία και τη σχέση της με τη φιλοσοφία είναι το «Εγκώμιον του Φιλοσόφου[11]». Το «Εγκώμιον του Φιλοσόφου», εντάσσεται στην διαμάχη[12], κατά την «εποχή της αθείας[13]», ανάμεσα στους «νεοφιλόσοφους» και τους αντιφιλόσοφους[14] και στο περιεχόμενό του γίνεται μια διεξοδική ανάλυση των πρακτικών προτεραιοτήτων, που δομούνται με βάση μεταφυσικά ή ορθολογικά προαπαιτούμενα. Οι θέσεις του για την χριστιανική πίστη αναπτύσσονται, αφού πρώτα οριστούν οι έννοιες «φιλοσοφία» και «θρησκεία», ως υγιή και αλληλοσυμπληρούμενα μεγέθη, σε αντίθεση με την «αθεία» και την «δεισιδαιμονία», που εκφράζουν την αλλοίωση και την παραφθορά.

Τέλος, θέλουμε να υπογραμμίσουμε, πως στο παρόν άρθρο δεν θα μας απασχολήσει η δογματική διαπραγμάτευση των όρων φυσική - υπερφυσική αποκάλυψη και η διαφοροποίηση της ορθόδοξης με την σχολαστική θεολογία, όπως αποσαφηνίστηκε από την ορθόδοξη Δογματική[15] στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα. Θεωρούμε δηλαδή πως ο «ορθολογισμός» του Καταρτζή δεν εντάσσεται στο παραπάνω θεολογικό πλαίσιο, παρά μόνο εξωτερικά-μορφολογικά, ενώ ουσιαστικά αντιπροσωπεύει την αγωνία του για την συμπόρευση της ορθοδοξίας με τις τρέχουσες επιστημονικές εξελίξεις και την πρόθεσή του να υποστηρίξει, ότι είναι δυνατή η συμπληρωματική σχέση ανάμεσα στο χριστιανισμό και τη θύραθεν παιδεία. Το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο και η πρόθεσή του, γίνονται φανερά όταν συνεξεταστούν με το έργο του :«*Συμβουλή στους νέους πως να ωφελούνται και να μη βλάπτονται απ'τα βιβλία τα φράγκικα και τα τούρκικα, και ποιά να ναι ή καθ' αυτό τούς σπουδή*», που μόνο από τον τίτλο του αλλά και με τις αλληπάλληλες αναφορές του[16], αποδεικνύει την σύνδεση με το «ομώνυμο» έργο[17] του Μ. Βασιλείου και τον αντίστοιχο προβληματισμό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] «*εάν εξαιρέσουμε το σημείωμα του Οικονομίδη και δυο μελετήματα του Παναγιώτη Ζέππου που αφορούσαν στην νομική σκέψη του Καταρτζή, μόνο ο Δημαράς έως το 1974 ασχολείται με το έργο του*», βλ. Ευανθία Κύρκου, *Η έρευνα για την ζωή και το έργο του Δημητρίου Καταρτζή «Τα νέα του Κ.Ε.Ν.Ε.Φ.»*, σ.19

[2] Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1983, σ.177.

[3] «*Από το 1783, γράφει με ταχύ ρυθμό, αλληπάλληλα, σύντομα, νευρώδη*

δοκίμια που έχουν ως κοινό σκοπό την βελτίωση των πραγμάτων της ελληνικής παιδείας» Κ. Θ. Δημαράς, Δημήτριος Καταρτζής, (Σχεδιάσμα Βιογραφίας), Αθήναι 1965, Ανάτυπον από την Γενικήν Παγκόσμιον Εγκυκλοπαίδειαν Πάπυρος -Λαρούς, τ.Η΄, σ. 327-331, σ.10.

[4] «Όλη του η εμπειρία, μελέτη, σκέψη, καταλήγει σε μια συγγραφή λίγων σχετικά σελίδων, μέσα σε λίγα χρόνια, με αποτέλεσμα η πρόσβαση στην προσωπικότητά του να παραμένει ατελής», Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, ένθ' ανωτ., σ.177.

[5] «Το κριτήριο των μεταφράσεων είναι το προσωπικό του γούστο και η πεποίθηση πως υπάγονται σε έναν αναπτυγμένο πολιτισμό, από τον οποίο θα αντλήσει οτιδήποτε είναι παιδαγωγικά αξιοποιήσιμο, σε μητρική γλώσσα που θεωρείται η φυσική μήτρα της παιδείας», G. P. Henderson, Η αναβίωση του Ελληνικού στοχασμού 1620-1830, Η Ελληνική φιλοσοφία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, μτφρ. Φ. Κ. Βώρου, Αθήνα 1994, σ.116.

[6] Κ. Θ. Δημαράς, Δημήτριος Καταρτζής,(Σχεδιάσμα Βιογραφίας),Αθήναι 1965,Ανάτυπον από την Γενικήν Παγκόσμιον Εγκυκλοπαίδειαν Πάπυρος -Λαρούς, τ. Η΄.σ. 327-331,σ.10.

[7] Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, ένθ'ανωτ., σσ.179-184.

[8] Ν. Ψημμένος, Η Ελληνική Φιλοσοφία, τομ.β., Εκδ.Γνώση, Αθήνα 1989, σ.34.

[9] Δημητρίου Καταρτζή, Τα Ευρισκόμενα, εκδ. Κ. Θ. Δημαράς, Αθήνα 1970, «Γνώθι σαυτόν», σ.186.

[10] «Στα 1790,1791 χαρακτηρίζεται σε γράμματα νεότερών του συμπατριωτών ως «Μαικήνας των σοφών της Βλαχίας» και «σεβάσμιος πατριάρχης των λογίων», βλ. Κ. Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, ένθ'ανωτ., σ.181.

[11] Πλήρης τίτλος «Εγκώμιο του φιλοσόφου, μακαρισμός του ορθοδόξου, φόγος του αθέου, ταλάνισμα του δεισιδαίμων» στο Κ. Θ. Δημαρά, (επιμ.), Καταρτζής Δημήτριος, Τα ευρισκόμενα, Αθήνα 1970.

[12]« Οι υλιστές φιλόσοφοι καθώς και «ονομαστοί άθεοι Βολταίρος και Ρουσσώ» αναφέρονται συχνά στις πατριαρχικές εγκυκλίους οι οποίες κλιμακώνονται στην δεκατία του 1790 μαζί με άλλα φυλλάδια ή βιβλιάρια που στρέφονται κατά των «αθεωτάτων λιμπερτίνων» και κατά των «ιλλουμινάτων» οι ιδέες των οποίων φαίνονταν ότι απειλούσαν γενικά την θρησκεία», Κ.Θ.Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, ένθ'ανωτ., σσ.255-256.

[13] «Ο χαρακτηρισμός του Διαφωτισμού ως «εποχή αθείας» ανευρίσκεται σε φυλλάδια και έντυπα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού που δημοσιεύονται στον Τουρκοκρατούμενο χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης», Γλυκοφρύδη-Λεοντσίνη Αθανασία, Θέματα πολιτικής και ηθικής, Αθήνα 2001, σ. 249.

[14] «Η ιδεολογική διαμάχη αναπτύσσεται ανάμεσα στους «νεοφιλόσοφους», που διαδίδουν την νεωτερική φιλοσοφία και τις θετικές επιστήμες και

προσεγγίζουν τον Θεό μέσω της αναγωγής του σε ορθολογικές επιταγές και «αντιφιλοσόφους» που υπερασπίζουν την πίστη, την θεία Πρόνοια και την Αποκάλυψη», αυτόθι, σσ. 250-253.

[15] Ενδεικτικά βλ. Νικόλαος Ματσούκας, *Δογματική και Συμβολική θεολογία*, τομ. Β΄, Θεσσαλονίκη 2007, εκδ. Πουρναράς, σ.58 και Dumitru Staniloae, *Ο Θεός, ο κόσμος και ο άνθρωπος*, μτφρ. π. Κ. Coman - Γ. Παπαευθυμίου, Αθήνα 1990, εκδ. Αρμός, σσ. 54- 65.

[16] «...ο μέγας Βασίλειος γράφοντας στους νέους του συμβουλή πως να ωφελούνται απτά βιβλία τα ελληνικά, ετόλμησα κ' εγώ να τον μιμηθώ και να κάμω το ίδιο στου καιρού μου τους νέους για τα βιβλία όπου διαβάζουν στας ξέναις γλώσσαις, τα τούρκικα και τα φράγκικα» και «Με το να είναι όμως τόσοι αιώνες απ τόν ειρημένον άγιο κ' ως τα τώρα, και να έγινε τόση μεταβολή εις τα πράγματα και την τύχην της πολιτείας μας, χρεία είναι βαίνωντας κ' εγώ κατά πόδας εις το σκοπό του να πω όσα με φαίνεται να συντελούν εις την οδηγίαν των νέων για τη μελέτη κ' ανάγνωσι των τωρινών τούτων βιβλίων και την καθ' αυτό τους σπουδή» και «(ο νέος)..φυλάγωντας εκείνο που 'ναι και μη βγάνωντας απτό νου του μήτε μια στιγμή πως είναι Ρωμηός χριστιανός, να ξέρη να κυνήγα πάντα της ιδέαις που τον χρειάζονται και τον ωφελούν, και να παραβλέπη εκείναις που είναι σ' αυτόν περιτταίς, ή που τον εβλάπτουν», βλ. Αστέριος Αργυρίου, *Εκκλησία, Οικουμένη, Πολιτική, - Χαριστήρια στον Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Δαμασκηνό*, Αθήνα, 2007, σελ. 109-137

[17] «Προς τους νέους, όπως αν εξ Ελληνικών ωφελούντο λόγων», PG 31, 563-590.

---

*Παρατήρηση: το παρόν άρθρο αποτελεί το πρώτο μέρος εκτενούς αφιερώματος στις θέσεις του Δημητρίου Καταρτζή, για τη σχέση Φιλοσοφίας και Χριστιανισμού (με γενικό τίτλο: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΤΑΡΤΖΗ), το οποίο επιμελήθηκε ο θεολόγος - φιλόλογος Νικόλαος Μητρόπουλος και θα δημοσιευθεί από την ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ σε συνέχειες.